

سالیک زهرەر بۆ هه‌مووان؛ به‌رده‌وامی هه‌نارده‌نه‌کردنه‌وه‌ی نه‌وتی هه‌ریمی کوردستان

25-03-2024

نووسه‌ره‌کان

مه‌حموود بابان

کورتە : به‌رپرسیانی عێراقی به‌رده‌وام باس له چاره‌سه‌رکردنی کێشه‌کان و هه‌نگاوه‌کان بۆ ریکه‌وتن سه‌باره‌ت به هه‌نارده‌کردنه‌وه‌ی نه‌وتی هه‌ریمی کوردستان ده‌کهن، به‌لام کۆمه‌له‌ی پێشه‌سازی نه‌وت روژی 23 ی ئادار 2024 له راگه‌یاندراوینکدا ئاماژه‌ی به‌وه‌کردوووه که‌وا هه‌یچ پێشنیازێکیان بۆ هه‌نارده‌کردنه‌وه‌ی نه‌وت به‌ده‌ست نه‌گه‌یشتوووه،

ئىوارەي 25ى ئادارى 2023 كاژىر چوار و نيوي دوانيوەرۇ ھەوالى گرتنەھەي قوفلى بۇرى ھەناردەكردنەھەي نەوتى ھەريىمى كوردستان بۇ ھەندەرى جەيھان بلابوئوھە و تا ئىستاش كە سالىك بەسەريدا تىپەرپوھە، زيانەكانى بۇ ھكومتى فيدرالى عىراق، ھكومت و خەلكى ھەريىمى كوردستان و كۇمپانیا نيوخويى و ئىودەولتەتپىھەكانيش بەردەوامە و لەسەر بەك كەلەكە دەبن. سالىكە ھەناردەكردنى نەوتى كوردستان راگىراوھە و لەو ماوھەدا، زيانكى سەروو 11 مليار دۇلار بەر ئەو كەرتە كەوتوھە ئەگەر ھەريىمى كوردستان بۇخوي نەوتەكەي بىفرۇشتايە و 13 مليار دۇلاريش زيانە ئەگەر بەغدا بەنرخى نەوتى ھەناردەكراوى عىراق لە 2023دا بىفرۇشتايە.

لە سەرتاكاندا وا چاوەرواندەكرا كيشەكانى نيوان ھەولير و بەغدا لەوبارەيوھە بە زوويى چارەسەربكرين و ھەناردەكردنەھە دەستپىكاتەھە، بەلام بەنچەوانەھە لەبەرئەھەي كيشەكان، زياتر لەھەي كە تەكنىكى و ئابوورى بن سياسى بوون، پرسى ھەناردەكردنەھەي نەوتى ھەريىمى كوردستان ھەروا بە ھەلواسراوى مايوھە و كۆلى زيانى بۇ لاينەكان ليكەوتەھە كە تا ئىستاش بەردەوامە.

ئىستا، سالىك بەسەر ئەم پرسە تىدەپەرپىت و لەجياتى ليكنزىكيونەھەي لاينە سەرتەكيبەكان، دووركەوتنەھەي زياتر بەدى دەكرىت. وەك نوپترين ليدوانى وەزارەتى نەوتى عىراق بۇ ئاگادارنەبوون لە بەرھەمھينانى نەوت لە ھەريىمى كوردستان، نەويش دواي گرزي پەيوھەنديھەكانى ھەولير و بەغدا . ھەلبەت نزيكەي شەش مانگ پيش ئىستا ھەريىمى كوردستان برى 80 ھەزار بەرمىلى نەوتى رۇژانەي رادەستى عىراق دەكرد و بۇ دەپالوت، بەلام لەبەر جيھەجيھەكردنى رىككەوتنەكان ئەوھ راگىرا.

بەرپرسانى عىراقى بەردەوام باس لە چارەسەركردنى كيشەكان و ھەنگاوەكان بۇ رىككەوتن سەبارەت بە ھەناردەكردنەھەي نەوتى ھەريىمى كوردستان دەكەن، بەلام **كۆمەلەي پيشەسازى نەوت** رۇژى 23ى ئادار 2024 لە راگەياندرائىكدا ئاماژەي بەوھەكردوھە كەوا ھىچ پيشنازيكيان بۇ ھەناردەكردنەھەي نەوت بەدەست نەگەيشتوھە،

بۇچى بەغدا لە پرسى نەوتى ھەريىمى كوردستاندا ھەزى لە زەرەرەيىكى 11 بۇ 13 مليارى دۇلارى كرددوھە؟

سالى رابردوو عىراق لە دادگاى نيوپژيوانى پارس كەيسىكى كۆنى لەدژى ھەناردەكردنى نەوتى ھەريىمى كوردستان بردەھە كەواي چاوەروان دەكرد، لە ئەنجامى ئەوھەدا، توركيا قەرەبوويىكى 1.4 مليار دۇلارى پييدات بەدات و ھەريىمى كوردستانيش ژىرخان و سەرخانى پيشەسازى نەوتى رادەسنبكات، بەلام 12 مانگ بەسەر برپارەكەدا تىپەرپى كەچى 11 بۇ 13 مليار دۇلار زيانى كردد.

ئەگەر رۇژانىك لە عىراق كۆيمان لە ھەوالى ھانتى كۇمپانياكانى وەك بى بى، شىل، ئىكسون مۇبيل، و تۇتال ئارامكو دەبوو، ئەم رۇژانە باسى كشانەھە و فرۇشتەھەي پشكەكانيان لە عىراق دەبىستين، بەلام بۇچى؟

سالى رابردوو بەغدا 97 مليار داھاتى نەوتى ھەبووھە، ھەرچەندە **وەزارەتى دارايى** دەلئيت 93.4 مليار دۇلار بووھە! ھەركاميان بىت ئەو بەغدا بەلايەنى كەمەھە دەيتوانى بيگەيەنئە سەروو 108 يان 104.4 مليار دۇلار، بەلام نەيكرد، بۇچى؟

دواي دوو دەپە و پاش ئامادەكردنى دوو پرۇژەياساى نەوت و گاز و بەرەھە سى ھىندەبوونى ماوھە بەلئىنى كابىنەكەي سوودانى بۇ دەركردنى ياساى نەوت و گاز لە عىراق، بەلام نەك رەشنووسەكە نەزىردراپە پەرلەمان بەلكو تائىستا لە وەزارەتى نەوتيش تەواونەبووھە، بۇچى؟

ئەگەر وەلامىكى كورت بۇ رازىبوونى بەغدا بە زيانى ملياران دۇلارى و جيھشتنى كۇمپانياكان و جياوازيھەكانى داھاتى نەوت و رەشنووسى پرۇژەي ياساى نەوت و گاز ھەبىت، ئەوا بەدلىنايەھە شىوازي ئەو بىركردنەھەي كە لە عىراق بە ھوكمى ھىز كار دەكات، نەوھكو ئەو روانگەيەي كە ئاوەدانكردنەھەي و ئات و سامانى و ئات بۇ ھەموان بزائىت، چونكە چ ھكومتى عىراق بۇخوي نەوتەكەي بفرۇشتايە و پارەكەي لەلايەن ھەريىمى كوردستانەھە مامەلەي پىوھەبكرابە يان لىي گەرآبابە تاوھكو ھەريىمى كوردستان خوي بىفرۇشئىت و بەغداش چاودىزىي داھاتەكەي بكرداپە، ئەوا ئەوھى ئىستا لەنيوان ھەولير و بەغدا دەبىنين رووينەدەدا و سامانى ولانەكەش تووشى زيانكى ئاوا نەدەبوو.

بەپىي ژمىرەي كۆتايى سالى رابردوو، وەزارەتى دارايى عىراق دىنارىكى بۇ ھەريىمى كوردستان خەرچنەكردوھە، كە دەبواپە 16 تريليون

دیناری وەک لە بودجەدا هاتوووە بۆ خەرجبکات. لە رۆژانی رابردووشدا ئەنجومەنی وەزیرانی عێراق بڕیاریدا ئەو قەرزەنە بۆ هەرێمی کوردستان نێردراوە لە بودجە 2023 و 2024 دا بدرێتەو، ئەمەش واتە قۆڵبوونەوێ ناکۆکییەکان نەک چارەسەرکردنێان.

هەرۆهە، بۆ نزیکی سالیکی دەروات کە بەردەوام کۆمپانیا گەورەکانی ولاتانی رۆژئاوا لە عێراق دەکشینەو، هەرچەکی لەپشتەو بەیت، ئەوەش دەرخەری دوو راستیە لەبارە عێراقەو: یەکەمیان خراپوونی ژینگە عێراق بۆ کارکردنی کۆمپانیا بیا و سەرمايەگوزاری بیا لە کەرتی نەوت و گاز ئەویش سەرەرای کارناسانی زیاتر بۆیان، دووهمیان بێرکردنەوێ ئیستای عێراقیەکان بەتایبەتیش بەرلەمانتارەکان و بەرپرسیانی عێراقی بۆ هیزی کاری کۆمپانیا نیودەولەتیەکان لە عێراق.

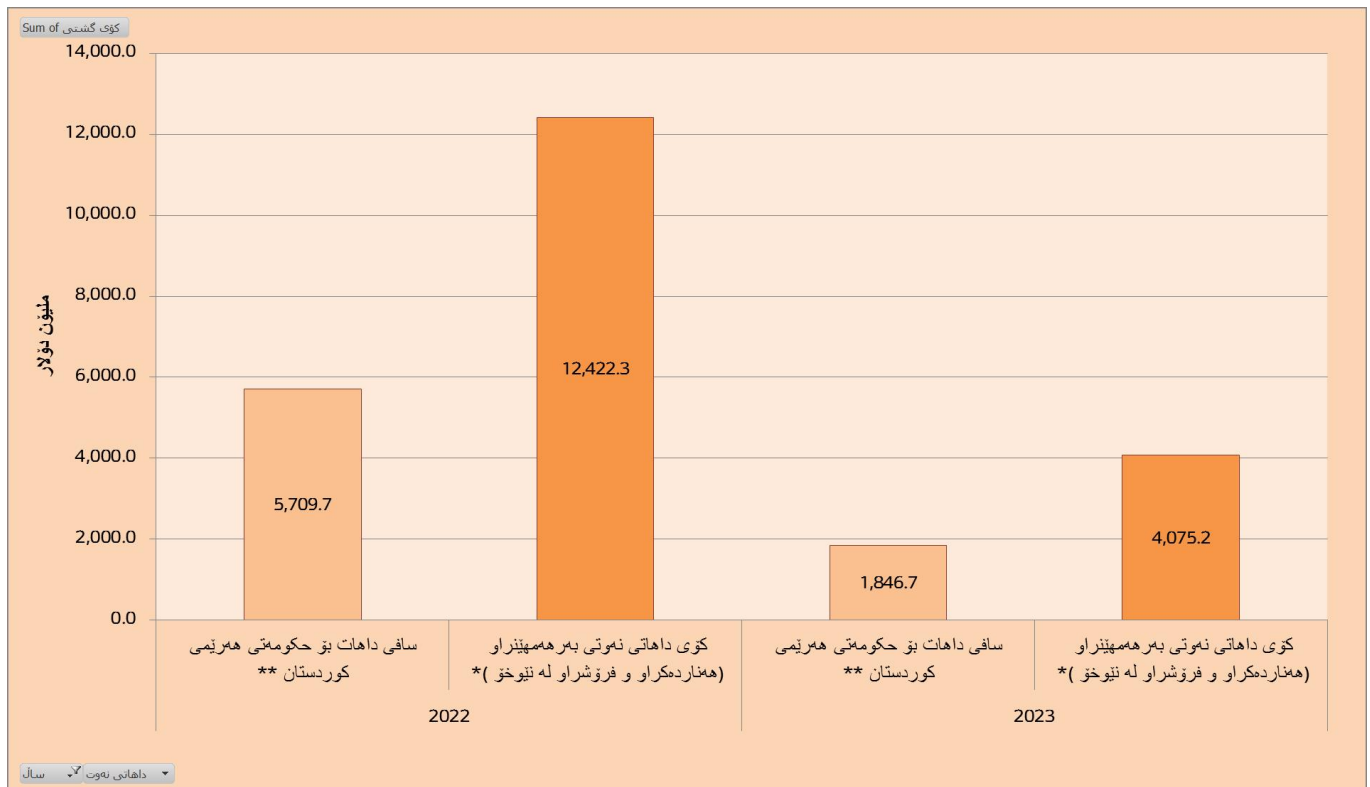
زیانەکانی بەرھەمھێنان و داھاتی فرۆشتنی نەوت بەنیوخۆ لە هەرێمی کوردستان

بەبێ داتا کۆراوەکان لە راپۆرتی سالانە کۆمپانیا نیودەولەتیەکانی کەرتی نەوتی هەرێمی کوردستان، سالی رابردوو [بەتیکرا ناستی](#) [بەرھەمھێنان بۆ نیوہ دابەزیوہ](#) و نرخ فرۆشتنیشی لەخوار و نیوہی نرخە جیھانییەکە بووہ و داھاتەکەشی [بەک لەسەر سێ ئەو داھاتە](#) بووہ کە پێویست بوو ہەبێت.

لەراستیدا، پرسەکە ملیاران دۆلارە و ژمارەکان دەرخەری زیانیکی گەورە یە کە بەر ئابووری عێراق و خەلکی هەرێمی کوردستان و کاری کۆمپانیا نیودەولەتیەکان دەکەوێت.

وہکو لەگرافیکی خواروہوہدا هاتووہ، ئەگەر ہەر لایەنیک بە بڕیکی کەمتر لەوہی چاوہرێ دەکا رازی بوایە ئەم زیانە کەمتر دەبوو. بۆچی عێراق نایەوێت 11 بۆ 13 ملیار دۆلار داھاتی نەوتی بێتەوہ ناو ہەرێمیکی دەولتە فیدرالییەکە! کەمکردنی 11 بۆ 13 ملیار دۆلار لەکۆی گشتی داھاتی عێراق، واتە دوو ہیندە زیاتری کۆی بودجە ہەندیک ولاتی وەک سووریا و ئەفغانستان بۆ ئەمسال. ئەی بۆچی کۆمپانیا نیودەولەتیەکان بە فرۆشتنی راستەوخۆی 30 بۆ 40 دۆلاری رازین نەک فرۆشتنی 75 بۆ 85 دۆلاری؟

گرافیک 1 : جیاوازی داھاتی نەوتی هەرێمی کوردستان لەنیوان پێش راگرتنی ہەناردەکردنی نەوت و کاتی ہەناردەنەکردنی نەوت دا (2022-2023).

تیبینی 3: داها‌تی سافی هه‌ریمی كوردستان بۆ چاره‌کی دووه‌م، سێیه‌م و چواره‌می 2023 له‌سه‌ر به‌نما‌ی چاره‌کی په‌كه‌م دانراوه. هه‌رچه‌نده ئیستا كۆمپانیاكان نه‌وت به‌ نیوخۆ ده‌فرۆشن و پێشوه‌خته پاره‌كانیان وه‌رده‌گرن، به‌لام هێچ راپۆرتێکی فه‌رمی دیلۆیت له‌باره‌ی داها‌تی نه‌وت و سافی حكومه‌تی هه‌ریمی كوردستان بۆ چاره‌كه‌كانی 2023، 2022 و 2021 سا‌لی رابردوو نییه‌ و لێ‌رده‌دا داها‌ته‌كه‌ خه‌مڵینه‌راوه كه‌ وه‌كو چاره‌کی په‌كه‌می 2023 بێت له‌نیوان كۆمپانیاكان و حكومه‌تی هه‌ریمی كوردستان.

كارنه‌كردنی گۆشاره‌كانی ئەمريكا و بێده‌نگی رووسیا له‌ هه‌نارده‌كردنه‌وه‌ی نه‌وتی هه‌ریمی كوردستان

رۆژانی دوا‌ی روودا‌وی راگرتنی هه‌نارده‌كردنی نه‌وت به‌نهی‌نی و مانگه‌كانی رابردووش به‌ئاشكرا به‌رپرسیانی ئەمريكا گۆشار و دیا‌لۆگی به‌رده‌وامیان له‌گه‌ڵ عێراقیه‌كان هه‌بووه‌ بۆ هه‌نارده‌كردنه‌وه‌ی نه‌وتی هه‌ریمی كوردستان، هه‌رچه‌نده دواتریش مه‌رجی دیداره‌كه‌ی سوودانی و با‌یدن هه‌نارده‌كردنه‌وه‌ی نه‌وتی هه‌ریمی كوردستان بوو، به‌لام بې‌پاره سوودانی 15 ی نیسان 2024 بگاته‌ واشنتن و هێشتاش ديار نییه‌ كه‌ هه‌نارده‌كردنه‌وه‌ی نه‌وت ده‌ستپێده‌كاته‌وه‌ یاخود نا؟

هه‌روه‌ها، هۆكاری كارنه‌كردنی گۆشاره‌كانی ئەمريكا و لۆبی كۆمپانیاكان له‌ كۆنگرێسی ئەمريكا و په‌رله‌مانی به‌ریتانیا و ناوه‌نده‌كانی دیکه‌ په‌یوه‌سته‌ به‌ و راستیه‌ی كه‌وا له‌ عێراق، ئەگه‌ر گۆشار له‌ حكومه‌ت ده‌كه‌یت له‌ده‌ستی ئەواندا نییه‌ و ئەگه‌ریش گۆشار له‌ سیاسیه‌كان بگه‌یت بۆ رێككه‌وتن ئەوانیش ده‌لێن حكومه‌تی ئێمه‌ نییه‌ و ده‌سه‌لاتمان نییه‌.

به‌دیوه‌كه‌ی دیکه‌دا، رووسیا وه‌به‌ره‌ینیانی جیاوا‌زی له‌عێراق و هه‌ریمی كوردستان هه‌یه، كه‌ به‌پێی داتاكان سا‌لی رابردوو گه‌یشته‌وه‌ته [10 ملیار دۆلار](#) كه‌ زۆربه‌ی له‌ كه‌رتی وزه‌دا‌یه‌ له‌ ته‌وا‌وی عێراق، كه‌ نزیكه‌ی سه‌روو 2 ملیار دۆلاری له‌ هه‌ریمی كوردستان، به‌لام ئەوه‌شی له‌ هه‌ردوولا هاوبه‌ش له‌ وزه‌ و به‌تابیه‌تیش نه‌وت دا‌یه.

كۆمپانیا رووسیه‌كانی كه‌رتی وزه‌ وه‌ك رۆزنه‌فت، لوكنوئیل، گازیپروم، گازیپروم نه‌فت كۆمپانیا‌ی ده‌وله‌تن و سه‌ر به‌ده‌وله‌تی رووسیا، به‌ ته‌وانه‌شی له‌ عێراق و هه‌ریمی كوردستان كار ده‌كهن.

مانگه‌كانی پێش بې‌پاری راگرتنی هه‌نارده‌كردنی نه‌وتی هه‌ریمی كوردستان بۆ ده‌روه‌ه و دوا‌ی بې‌پاره‌كه‌ی دادگای فیدرا‌لی بۆ هه‌له‌وه‌شانده‌وه‌ی یاسای نه‌وت و گازی هه‌ریمی كوردستان، وه‌زاره‌تی نه‌وتی عێراق به‌ به‌یاننامه‌یه‌ك كۆمپانیا نیوده‌وله‌تیه‌كانی كه‌رتی نه‌وتی هه‌ریمی كوردستان ئاگاداركرده‌وه‌ كه‌وا ده‌یانخاته [لیستی ره‌شه‌وه](#)، به‌لام كۆمپانیا رووسیه‌كان كه‌وا هه‌م له‌ هه‌ریمی كوردستان و هه‌م له‌ ناوه‌پاست و باشووری عێراق كاریان ده‌كرد نه‌چوونه ژێر كاریگه‌ری ئەو بې‌پاره‌ و بگه‌ر به‌رده‌وامیش بوون له‌ كاره‌كانیان له‌ هه‌ریمی كوردستان.

ئیستا كه‌وا سا‌لیك به‌سه‌ر بې‌پاری سیاسی راگرتنی هه‌نارده‌كردنی نه‌وتی هه‌ریمی كوردستان تێده‌په‌ریت ئە‌ی بۆچی له‌سه‌ره‌تاوه‌ تاوه‌كو ئیستا بێده‌نگ بوون، له‌كاتێكدا كۆمپانیا‌ی رۆزنه‌فت خاوه‌نداریتی رێژه‌ی 60% بۆری هه‌نارده‌كردنی نه‌وتی هه‌ریمی كوردستان بۆ به‌نده‌ری جه‌یهان و وه‌به‌ره‌ینیانی نه‌وتی له‌ كێلگه‌ی جیاوا‌ز هه‌یه‌ و. گازیپروم له‌ كێلگه‌ی سه‌رقه‌لا و هه‌سیره‌ نه‌وت و گاز به‌ره‌مه‌ده‌هێنیت، كه‌ رۆژانه زیانیان به‌رده‌كه‌وێت كه‌چی بێده‌نگن، چونكه‌ نایه‌وێت سه‌ر ئێشه‌یه‌کی بێسوود بۆخۆی و بۆ ئەو 8 ملیار دۆلاره‌ی له‌ ناوه‌پاست و باشووری عێراق وه‌به‌ره‌ینیانی كرده‌وه‌ دروستبكات، چونكه‌ ئەگه‌ر هه‌نارده‌كردنی هه‌بوا‌یه‌ یان ده‌ستپێكاته‌وه‌ نه‌یده‌توانی پاره‌كه‌ وه‌كو جاران وه‌رگرت و سوودی لێ‌وه‌رگرت به‌هۆی [سزاکانی ئەمريكاوه](#).

كو‌تایی

به‌روونی ده‌ركه‌وت كه‌وا لێ‌دوانه‌كانی سه‌ره‌تای توركیا له‌باره‌ی كێشه‌ی ته‌كنیکی بۆریه‌كه‌، لێ‌دوانی به‌رپرسیانی عێراق بۆ قه‌ره‌بووكردنه‌وه‌یان له‌لایه‌ن توركیا به‌ 1.4 ملیار دۆلار، لێ‌دوانی وه‌زیرای سامانه‌ سرووشتییه‌كانی هه‌ریمی كوردستان بۆ رێككه‌وتن له‌سه‌ر تێچووی به‌ره‌مه‌هێنان و لێ‌دوانه‌ به‌رده‌وامه‌كانی به‌رپرسیانی عێراق له‌باره‌ی هه‌وله‌كانیان بۆ هه‌نارده‌كردنه‌وه‌ی نه‌وتی هه‌ریمی كوردستان هێچ ئەنجامێکی نه‌بووه، چونكه‌ پرسه‌كه‌ سیاسییه‌ و سه‌پاندنی ئیراده‌یه‌ نه‌وه‌كو ئابووری و ته‌كنیکی.

كۆمپانیا بچووك و گهورهكانى جيهان كهوا له كهرتى وزه و بهتايهتيش نهوت و گاز كار دهكهن پيگهوه بهستراونهتهوه و تهواوكهرى يهكترن، بۆ نموونه نهگهر كۆمپانیاك وهبهرهينان و سهرمایهگوزارى لهم كهرتهدا بكات، نهوا كۆمپانیايهكى ديكه گهران و پشكنين و ئاميرهكان دابين دهكات و كۆمپانیايهكى ديكهيه كهوا بهرههمهينان و گواستنهوهى نهوت دهگرېته نهستوو و بهرپوهدهبات، ههرپوههش ئهم شيوازه مامهلهكردنهى عيراق وايكردوووه نهك تهنيا بكشينهوه، بهلكو نهويرن بهو ههموو ئاسانكارىيهوه له گهره كۆن و نوپيهكانى بهرههمهينانى گاز و نهوت له عيراق نزيك ببنهوه.